

ТАР ЧАЛЫНДЫ...

Э. ИЛЯС

(НЕНАЙӨ)

Мөн, көч доктор достугла район марконио байдырдым. Дөр саатдан артыг иди ки, меш арасындан дүшмүш эл болу ил аг суррудук.
Купнош, дова белино бэнэйөн Ша дагынын гарды төпсөндөн ашараг гуруба эириди.
Дагыларын көлжөсн узаныб ениче ярагланыш мөшалери буюрууду. Доктор үфүгдәки чөһрайи булутлар бахарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Мөн, көч доктор достугла район марконио байдырдым. Дөр саатдан артыг иди ки, меш арасындан дүшмүш эл болу ил аг суррудук.
Купнош, дова белино бэнэйөн Ша дагынын гарды төпсөндөн ашараг гуруба эириди.
Дагыларын көлжөсн узаныб ениче ярагланыш мөшалери буюрууду. Доктор үфүгдәки чөһрайи булутлар бахарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Гоча нээрлери гаршысында чан: ламыш хансы бир хялы исе гутуб сахламаг истейирмиш кими көзлери ии яры гапайраг сусуду.
Мөн, инди пәришан көрүнөт о унуудумуш тара узун-узаты бахарат аһетсө өз чөсәртөгсн бир сәсло:—Бас инди гызыныз хардадыр?— дейә сорудум.
Гоча көз гапагларины агыр-агыр гаддырарат:

Совет Иттифагы Гәһрәманы Куниковун дәстәси дүшмәнә атәш ачыр. Биринчи сырада санитар гыз Нина Марухно ярлы дөйүшчүйә илк ярым көстәрир.

Шанлы Гызыл Ордумуз догма совет торпагыны, шөһәр вә кәндләринмиз дүшмәндән тәмизләйир. Шәкиллә: Нитлери ишгаалчылардан азад әдилмиш К. станицасынын әһалиси өз хиласкарларыны севинчлә гаршылайыр.

БВИУК ВӨТӘНПӘРВӘР ЯЗЫЧЫ

(Л. Н. Толстойн анадан олмасынын 115 иллийнә)

Л. Н. Толстой, бүтүн мәдәни бәшәрийәт үчүн газанышы олан бөвкә әдәби ирси дүня әдәбияты хәзинәсинә ән гиймәтли бир ипчи кими дахил олды.
Горки, Толстой XIX әсрин Немери адландырмада һаглыдыр. Чүнки Толстой, өз ярадычлығында рус халгынын гәһрәманыг онәнәлери илә долу олан кечмишини унуудумас сәһнәләрini вә рус итимаийәтинын тарихи инкишафини бүтүн галларәясини ярада билмишидир.
Толстой, бөвкә вә һәгири бир вәтәнпәрвәр иди. О ялыз бирчә дилләгә догма вәтәнин, халгын таләһ һаглында олан бөвкә арзуларла яшамыш, өз һәят вә ярадычлығыны вәтәнә һидмәт әтмәйә һәср әтмишидир.
Ону, ән гоча яшларында белә вәтәнпәрвәрлик идеялары мөшгүл әдириди. 1895-чи илдә философ Горта белә яшамышды:

Бәли, һәтта «Вәтән» «Халг» «Вәтән севкис» кими сөвләр белә бөвкә ени бир мәна, ени бир иди, ени бир мундәрәчә дашыыр. Артыг бу сөвләр өз кечмиш, муртәчи мәналарыны дәйишими, ялыз бизм дөвүрүмүздә һәгири мәнасыны кәсб әдә билмишидир.
Рус халгынын ән яхшы огулларыны, фәдакар вәтәнпәрвәрләрини, амансыз иртичә күнләриндә үрәкләриндән кечән сөвләр вә арзулар, Лермонтовун дили илә ифада олунамушду: «Мән, јордум агла сымаз мәнәббәтлә севирәм, һәйә көрә сөвдийими өзүм белә билинәрәм».
Бизим өлкәмиздә олан вәтәнпәрвәрлик идеясынын инкишафы тарихиндә Л. Толстойн хусуси һидмәти вә ролу вардыр.
Һәлә, илк әсәрләриндән һесәб олуна «Севастопол һекайәләриндә» о, ядәлли ордуларыны Кырма сохудаларыны вә гурудан эһиф мудафиа олунашув Севастопола һийәләнимәк иһетәдиләри бир заманда, рус халгынын гәһрәмәнлығыны, вәтәнпәрвәрлигини вә дөвүрүмүздә үчүн мәһир усталыг вә реаллыгә тәсвир әтмишидир.
Севастополун мудафияси үрүндәки дөйүшләрин иһтирәчкисы вә чанылы шаһиди олан Толстой, гәһлы вә рушмалары, дүшмәнин арамсыз әтә-

шине мәрүз галмыш рус салдатларынын мейкәм ирадәсиндән, гырылмаз әзминдән вә ағыла кәлмәз гәһрәмәнлыгларындан һейрәтә дүшүмүшдүр.
Толстой өз гардашы Сергей белә демийди: «Ордуда олан руһ йүксәклиги һәр бир тәсвирдән йүксәкдә дурур. Гәдим Юнастан дөвүрүндә белә бу гәдәр гәһрәмәнлыглар олмамышдыр. Дәнишчиләр ротаеы, аз галмышыды ки, үсәни галдырсын. Чүнки оңлары топчулар илә өзәз әтмәк истейирдиләр. Оңлар, бир һиссәдә 160 ярылы иһиләр, лакин чәһәдән чымаг иһемирдиләр. Гәрибә эманәдиләр! Мән аллһа чох шүкүр әдирәм ки, бу көзәл заманда янашайыр вә бу гәһрәмән инсанлары көрүрәм».
Толстой, бир вәтәнпәрвәр язычы кими, салдатларыны руһ йүксәклегини вә дөйүшкәнлиги илә фәхр әдириди. Толстой язырды: «Салдатлар, еһилмәдиләр, әксинә йүксәдиләр. Оңлар бөвкә бир һәвәсәлә өзүм һазырлашдылар, һәм дө бир шөһәр үгүрүндә дейил, вәтән үгүрүндә өлмәйә һазырлашдылар. Гәһрәмәни рус халгы олан бу бөвкә Севастопол еһопәясис Русийдә өз мөһтәшәм иһәләрини узун мүддәт яшадачагдыр».
Толстой биринчи дәрәчәли мәһир сөз устасы шөһрәтини газандыран «Севастопол һекайәләри», онун ядәлли гәсбкарлары гаршы рус халгынын фәдакар мубәриһәсиндән бәһсәдән «Һәрб вә суһл» романынын яра-

дылмасы үчүн үгүрлү бир башлангыч олды.
Белә бөвкә тарихи халг эпопеясында автор, м.Һәтәшәм тарихи һадисәләрин хәлдән еһилмиш һәгири тәсвирини вәрә билди. О, биринчи Александрин һөкүмәрәлигә чәрчә вәснәдә, рус чәмийәтнини бүтүн тәбәгәләринә:—ән бөвкә тарихи шәхсийәтләрдән башлайраг, ән кичик сималара гәдәр әл кәздирди вә яратды.
«Һәрб вә суһл» романында Толстой халг һәрәкәтанын еһилмәклиги һиндән вә һүдүртәндән даһышыркән белә языр: «Халг мубәриһәсини дәһиһәли бүтүн күчү, бүтүн мөһтәшәм гүрүвати илә һеч кәснни гәйдә һануһуну вә зөвгүну сорушмадан йүксәкләрә учалды, о учалды, эһди вә франсызлары ерә элә мисмарлады ки, басгын йурушундән бир һөһр дә саламат аха гуртара билмәдләр.
1812-чи ил вәтән мубәриһәси рус халгынын үмуми иһтигәлиһийәти, һәдәси сәдагәт вә мәнәтәт мубәриһәси олды. Бүтүн Русийә, салсыз-һесәбсыз Напәлеон ордусуна гаршы гәһрәмәнчәсиһә чәрчыды, ялыз вәтән севкисна һәмәһи бүтүн мөрүмийәтләрә спәһ кәрди.
Һеч тәсәдүфи дейил ки, вурүшүн ән гызыни бир заманында адютанты Напәлеон дөйүш һагғында мәлуّمат вәрәркән, ашагыдаки сөвләри сөйләйир: «Бизим әтәшмиш оңлары дөстә-дөстә сырадан чыхарыр, оңлар иһә чәкилмирләр».

Толстой өз романында һәгири вә әсәс гәһрәманын, мубәриһәдә гәлиб кәлән гүрәвини ялыз халг олдуғуну чәсәрәтлә ифада әдири. Халгын һәмрәһлийи вә бирлийи, онун түкәнмәз физики вә мәһәви гүвәсис, онун һәр шөһә гәлиб кәлән гәзәби вә кини, дүшмән үчүн һәр ердә кәзләһәлмәз бәлә харигәләри яратмаға гадырди.
Толстой өз нәзәрийәси илә азәдлыгә, вәтәнин иһтигәлиһийәти вә һанусуна гәсд әдәсләрә гаршы амансыз олмаға вә гәсбкарлары, сон нәһәрәни кими мәһи әтмәйә чыгарыр.
Вәтән мубәриһәсини мөһтәшәмлийи вә онун халга баглылығы өзүни он доғру иһтиқасына, Смоленск, Бородино вә Моларовслә алтындыки дөйүш мөйдәһләриһидә талды. Толстой 1812-чи ил вәтән мубәриһәсини бир сәра гәһрәмәнләринә: даһи сәркәрдә Кутузов, Андрей Балконики, Капитан Тугин, партизан Тихон Шербагов, Долохов, Денисов вә сәһирәни көстәрмишидир. Халг мубәриһәсини һәгири сәркәрдәси, халгын иһдраки, ирадәси вә руһу илә үзүн сурәтдә бағлы олан Кутузов олды. О, мубәриһәнин халглык характерини аһиләйир, көрүр вә тәк башына, аһи командаһлығын әһирә әкс оларәг дүшмәни вәтән торпагындан тәз гувуб чыхармаг үчүн ән дүзүкүн стратеги планлар һазырлайдырды.
Һазырда, һитләр рәзаләт алтынды чән чөкшүн бүтүн халглар совет халгтарына, онун мәртүбәдәһлә вә

гәһрәмән Гызыл Ордусуна, онун тарихдә мисли көрүмәншә әһсанәви гәһрәмәнлыг вә бачарығына, мөтанәпәр вә ирадәсинә бөвкә һәсрәт вә арзу илә көз тикмишләр.
Совет торпагында—тәк совет халгынын дейил, бүтүн Европанын вә бүтүн бәшәрийәтин таләһ һәлә олуноу һеч бир шүһәһә илә билмәз, өзүну Напәлеон дейә гәләмә вәрәждән азда да олса һәя әтмәйән, бүтүн дүниһә һечнәснәдә ерләшдирмәк кими хам хәл илә сәйыгләни кырылдыгә һитләр дә, Напәлеон кими өз шөрәфисиз һәятынн сонугу бизим мүгәддәс торпагымызда таһ чагдырдыр.
Һеч тәсәдүфи дейил ки, В. И. Ленин, һагғы патриот, бөвкә язычы Л. Толстойн ярадычлығына олдуға бөвкә һиймәт вәришидир.
М. Горки, Толстой һагғында олан хәтирәләриндән даһышыркән дөйүш ки, бир дөһә о, Ленинни яһиһә кәйрәк, ону «Һәрб вә суһл» романыны охан күрүр. Бу әһнада Ленин бөвкә һәр һейрәтлә Толстой һагғында ашагыдаки сөвләри дейир: «Һә гәдәр сәмбәллы һәһәк аһамдыр!..
Бах, атам, бу сәһкәтдәр...»
Толстойн «Һәрб вә суһл» романында рус халгынын тарихи ролу һагғында ярадыглары, бүкүчләрә кими өз гиймәтини, таравтынн сахлайыр, биз гәһрәмәнлыгә дәдә олан кечмишмиш яд әтмәкдә вә оһлфә һитләр гәсбкарлары илә мубәриһәдә көмәк әдири.